

Anna Muszkiewicz

ORCID: 0000-0001-5727-967X

(InVenture Capital Corporation, Santa Monica, Kalifornia, Stany Zjednoczone Ameryki)

NIEMOŻLIWE WYBORY ZWYKŁEGO CZŁOWIEKA. DOŚWIADCZENIA WOJENNE A ŻYCIE OSOBISTE WŁADYSŁAWA HOMANA – STRZELCA 2. KORPUSU POLSKIEGO*

Władysław Homan, podobnie jak wielu Polaków mieszkających na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej, w 1939 r. w wyniku agresji ZSRS na Polskę znalazł się pod okupacją sowiecką, następnie został aresztowany i zesłany do obozu pracy. W 1941 r. zwolniono go w ramach amnestii i wówczas zgłosił się do powstających Polskich Sił Zbrojnych w ZSRS. W latach 1943–1945 służył w 2. Korpusie Polskim i uczestniczył m.in. w bitwie pod Monte Cassino. Po zakończeniu wojny i rozwiązaniu PSZ na Zachodzie zamieszkał w Wielkiej Brytanii. Nie zdecydował się, tak jak część żołnierzy 2. Korpusu, na powrót do zdominowanej przez ZSRS ojczyzny i do 1982 r. pozostawał na emigracji. Losy Władysława Homana pokazują tragedię jednostki spowodowaną wojną oraz sytuacją polityczną po jej zakończeniu.

Na temat doświadczeń wojennych i indywidualnych losów byłych żołnierzy PSZ na Zachodzie napisano wiele artykułów i biografii. Dotyczą one jednak na ogół osób znanych – generałów i wyższych oficerów, którzy odznaczyli się w latach 1939–1945, jak np. gen. Stanisław Maczek czy gen. Władysław Anders. Znacznie mniej informacji dotyczy losów zwykłych żołnierzy, którzy codziennie narażali życie w walce o ojczyznę – a przecież to oni stanowili najliczniejszą grupę. Na ich temat można znaleźć informacje przede wszystkim w literaturze wspomnieniowej. W ostatnich 20 latach zostały opublikowane wspomnienia, m.in. Jana Burakowskiego *Ulan i historia. Bardzo*

* Autorka pragnie podziękować dr Annie Marcinkiewicz-Kaczmarczyk, pracownikowi Wydziału Badań i Edukacji Archiwalnej Archiwum IPN, za pomoc w przygotowaniu tekstu.

*długi cień generała Władysława Andersa*¹, Franciszka Słusarza *Przez Kazachstan do Argentyny. Wspomnienia żołnierza 2. Korpusu*², Stefana Mustafy Abramowicza *Droga mojego życia*³, Władysława Górskiego *Żołnierskim szlakiem przez Tobruk i Monte Cassino*⁴, Alojzego Józekowskiego *Znowu się naraziłem. Wspomnienia cichociemnego*⁵, Jerzego Woźniaka *Droga do wolnej Polski*⁶ czy Bronisława Goliszewskiego *pamiętnik znaleziony na strychu. Od Krzemieńca przez Londyn do Sopotu 1939–1950–1978*⁷.

Niniejszy artykuł przybliży życie i losy jednego z żołnierzy 2. Korpusu Polskiego – wspomnianego wyżej Władysława Homana. Tekst został oparty na dokumentach zgromadzonych przez autorkę – Annę Muszkiewicz, która jest prawnuczką Władysława. Zebrane materiały źródłowe pochodzą z ośmiu archiwów, m.in. z Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie, Archiwum Państwowego Obwodu Lwowskiego, Archiwum Ministerstwa Obrony Zjednoczonego Królestwa w Ruislip, Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, a także ze zbiorów prywatnych zgromadzonych przez rodzinę. W Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym Ukrainy we Lwowie przechowywane są księgi metrykalne z parafii Dobromil, w których udało się odnaleźć wpisy dotyczące rodziny Homanów. W Archiwum Państwowym Obwodu Lwowskiego zachowały się dokumenty sprawy śledczej prowadzonej przez NKWD przeciwko Homanowi, w tym nakaz aresztowania, protokoły przesłuchań, akt oskarżenia i decyzja o zesłaniu do obozu pracy. Z Archiwum Ministerstwa Obrony Zjednoczonego Królestwa otrzymano akta osobowe Władysława i zeszyt ewidencyjny założony po wstąpieniu do PSZ, a z Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego uzyskano uzupełniające informacje o jego służbie wojskowej. Ze zbiorów prywatnych pochodzą natomiast zdjęcia Władysława i jego rodziny, świadectwo szkolne, legitymacje, zaświadczenia itp.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie doświadczeń wojennych Władysława Homana oraz ich wpływu na jego życie osobiste. W części pierwszej krótko opisano okres dzieciństwa i młodości bohatera spędzony w Galicji, potem jego udział w wojnie polsko-bolszewickiej, a następnie lata 1922–1939 przeżyte w odrodzonej Rzeczypospolitej. W części drugiej omówiono okoliczności wstąpienia Władysława do PSZ w ZSRS, jego szlak bojowy oraz losy powojenne.

Dzieciństwo, młodość i życie rodzinne (1901–1939)

Władysław Homan urodził się 22 czerwca 1901 r. we wsi Huczko na terenie parafii Dobromil w Galicji. Był synem Wawrzyńca Homana i Pauliny z d. Tyszak⁸. Wychowywał się w rodzinie wielodzietnej – miał starszego brata Kazimierza, młodszą siostrę Jadwigę oraz dwóch braci przyrodnich nazwiskiem Łozińscy. Jego rodzice posiadali

¹ J. Burakowski, *Ulan i historia. Bardzo długi cień generała Władysława Andersa*, Sierpc 2013.

² F. Słusarz, *Przez Kazachstan do Argentyny. Wspomnienia żołnierza 2. Korpusu*, Warszawa 2015.

³ M. Abramowicz, *Droga mojego życia*, Wrocław–Białystok 2016.

⁴ W. Górski, *Żołnierskim szlakiem przez Tobruk i Monte Cassino*, Szczecin 2013.

⁵ A.P. Józekowski, *Znowu się naraziłem. Wspomnienia cichociemnego*, Warszawa 2014.

⁶ J. Woźniak, *Droga do wolnej Polski*, Wrocław 2011.

⁷ B. Goliszewski, *Bronisława Goliszewskiego pamiętnik znaleziony na strychu. Od Krzemieńca przez Londyn do Sopotu 1939–1950–1978*, red. i oprac. P.J. Wojtacka, Londyn–Lublin 2014.

⁸ Centralny derżawnyj historycznyj archiw Ukrainy, m. Lwiw (dalej CDIAU), 618/2/2761, Wypis z księgi chrztów parafii Dobromil dotyczący narodzin i chrztu Władysława Homana, k. 24.

niewielkie gospodarstwo rolne, którego dochody nie wystarczały na utrzymanie rodziny i z tego względu ojciec podjął dodatkową pracę na kolei w Dobromilu⁹.

Na początku XX w. w Galicji najliczniejszą warstwą społeczną byli chłopi, którzy utrzymywali się głównie ze swoich gospodarstw. Prestiż rodziny zależał od wielkości gospodarstwa, a ludność wiejska dzieliła się na kilka grup zróżnicowanych pod względem materialnym. Rolnictwo galicyjskie funkcjonowało jednak na bardzo prymitywnym poziomie i w zasadzie standard życia wszystkich warstw był niski¹⁰. Rodzice Władysława uprawiali tylko trzymorgowe gospodarstwo, a więc warunki jego życia w dzieciństwie były raczej skromne. Zapewne dodatkowa praca zarobkowa ojca podnosiła standard życia rodziny w porównaniu do innych zagrodników.

Wawrzyniec Homan, mimo że kształcenie dzieci nie było wówczas powszechne na galicyjskiej wsi¹¹, wysłał siedmioletniego syna do sześcioklasowej szkoły ludowej w Dobromilu. Władysław ukończył ją w 1914 r.¹² W 1918 r., gdy miał 17 lat, rozpoczęły się walki o granice odradzającej się II Rzeczypospolitej. Po ataku Ukraińców na Lwów zaciągnął się do wojska, następnie walczył w wojnie polsko-bolszewickiej, prawdopodobnie w 38. Pułku Piechoty Strzelców Lwowskich (38. pp)¹³.

Po zakończeniu wojny Władysław uzupełnił wykształcenie i wyuczył się zawodu ślusarza. Praktykował w ślusarni przy konwikcie oo. Jezuitów w Chyrowie pod Przemyślem, gdzie został później zatrudniony i pracował tam do 1922 r.¹⁴ W latach 1925–1929 był zatrudniony w tartaku parowym w Dobromilu należącym do firmy „Zagroda” ze Lwowa, zajmującej się eksploatacją lasów i fabryczną przeróbką drewna. Był tam ślusarzem i pomocnikiem maszynisty¹⁵.

W latach dwudziestych Władysław poznał Michalinę Zofię Górecką – córkę Bronisława i Anieli Góreckich, a 22 lutego 1925 r. poślubił ją w kościele parafialnym w Dobromilu¹⁶. Nowożeńcy zamieszkali przy ul. Klasztornej 989 w Dobromilu – w domu odziedziczonym po matce Władysława. Mieli troje dzieci – Reginę Marię (ur. 1925 r.), Janinę (ur. 1930 r.) oraz Zbigniewa Władysława (ur. 1934 r.)¹⁷. Do 1932 r. Władysław pracował w tartaku parowym w Dobromilu, a potem utrzymywał

⁹ Relacja ustna syna – Zbigniewa Homana, udzielona autorce, 13 IV 2020 r. (zbiory Anny Muszkiewicz).

¹⁰ E. Dolata, *Dzieciństwo galicyjskie na początku XX wieku w świetle chłopskiej literatury pamiętnikarskiej*, „Przegląd Pedagogiczny” 2012, nr 1, s. 199.

¹¹ *Ibidem*, s. 208.

¹² Świadectwo szkolne, 15 XI 1914 r. (zbiory Piotra Homana).

¹³ Nie wiadomo dokładnie, w którym pułku walczył Władysław Homan. Mógł również być żołnierzem w 37. Łęczyckim Pułku Piechoty im. ks. Józefa Poniatowskiego (37. pp). W zeszycie ewidencyjnym, założonym w 1942 r., Władysław oświadczył, że w latach 1918–1920 walczył w 38. pp w Małopolsce Wschodniej i na Ukrainie. Z kolei w kwestionariuszu osobistym z 1946 r. napisano, że w latach 1918–1923 Władysław należał do 37. pp. Ministry of Defence (dalej MOD), Akta osobowe Władysława Homana, Zeszyt ewidencyjny Władysława Homana, k. 9; *ibidem*, Kwestionariusz osobisty Władysława Homana, 4 XII 1946 r., k. 2.

¹⁴ Zaświadczenie o zatrudnieniu Władysława Homana w ślusarni przy konwikcie oo. Jezuitów w Chyrowie od 29 IX 1921 r. do 11 III 1922 r. (zbiory Piotra Homana).

¹⁵ Zaświadczenie z pracy Władysława Homana w tartaku parowym w Dobromilu, 3 X 1929 r. (zbiory Piotra Homana).

¹⁶ CDIAU, 618/2/3639, Wypis z księgi małżeństw parafii Dobromil dotyczący ślubu Władysława Homana i Michaliny Zofii Góreckiej, k. 53.

¹⁷ CDIAU, 618/2/3638, Wypisy z księgi urodzeń parafii Dobromil dotyczące urodzeń Reginy, Janiny i Zbigniewa Homanów, k. 51, 54, 95.

się z własnego gospodarstwa odziedziczonego po rodzicach. Środki finansowe, które uzyskiwał z pracy na roli, stanowiły zaledwie połowę tego, co zarabiał jako ślusarz, tak więc warunki życia rodziny Homanów były raczej skromne¹⁸. Z tego względu Władysław szukał dodatkowego zajęcia – przez krótki czas pracował w kopalni soli w Dobromilu, a potem otrzymał posadę leśnika oraz sprawował funkcję radnego w zarządzie miasta¹⁹.

Wybuch wojny i aresztowanie przez NKWD

Pierwszego września 1939 r. wojska niemieckie i podporządkowane im oddziały słowackie wkroczyły na terytorium Polski, a dwa tygodnie później, 17 września, na podstawie układu Ribbentrop–Mołotow Armia Czerwona zaatakowała Kresy Wschodnie. Władysław Homan brał udział w obronie kraju we wrześniu 1939 r. W składzie 3. kompanii Obrony Narodowej „Dobromil” przy batalionie Obrony Narodowej „Przemysł”, będącym częścią III Brygady Górskiej Strzelców wchodzącej w skład Armii „Karpaty”, walczył z siłami słowackimi i niemieckimi w Bieszczadach²⁰. Choć oddział 3. kompanii „Dobromil” batalionu „Przemysł” przekroczył granicę z Węgrami 19 września 1939 r., to Władysław wrócił do domu w Dobromilu.

Dwudziestego szóstego października 1939 r. wojska sowieckie zajęły Dobromil. W grudniu tr. znalazł się on w obrębie obwodu drohobyckiego Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej. Powołano wówczas nowe władze miasta złożone z ludności żydowskiej i ukraińskiej. Od początku na zajęтым terenie działało NKWD, które represjonowało ludność polską. Część miejscowej elity (m.in. burmistrz Władysław Puchalik czy dyrektor miejscowego gimnazjum Zdzisław Zagajewski) została aresztowana i wywieziona do obozów w Miednoje i Charkowie. Pierwsza zorganizowana deportacja ludności Dobromila na Sybir miała miejsce 10 lutego 1940 r. Wywieziono wówczas z całymi rodzinami m.in. nauczycieli, pracowników służby leśnej, urzędników, policjantów oraz osoby związane lub podejrzane o kontakty z polskim podziemiem²¹.

¹⁸ Władysław oszacował swoje dochody z gospodarstwa na 600 zł. Kwota ta była podobna do rocznego wynagrodzenia robotników rolnych w województwach wschodnich w latach 1933–1934, które wynosiło 796 zł. Nierówności społeczne uwypukla przykład konwiktów oo. Jezuitów w Chyrowie, który był jednym z najlepszych gimnazjów w II RP i w którym Władysław wcześniej pracował jako ślusarz. W 1934 r. roczny pobyt ucznia w konwiktzie kosztował średnio 2 tys. zł. Dla porównania w tym samym roku wartość domu Homanów oszacowano na kwotę 1480 zł. MOD, Akta osobowe Władysława Homana, Kwestionariusz osobisty, 4 XII 1946 r., k. 2; Dowód ubezpieczeniowy domu Władysława i Michaliny Homanów wystawiony 3 I 1934 r., s. 1 (zbiory Piotra Homana); *Place umowne stałych robotników rolnych (ordynariuszów)* [w:] *Mały rocznik statystyczny. R. 10: 1939*, Warszawa 1939, s. 269; J. Niemiec, *Zakład Naukowo-Wychowawczy Ojców Jezuitów w Chyrowie 1886–1939*, Rzeszów–Kra-ków 1998, s. 157.

¹⁹ *Księga adresowa Małopolski. Lwów, Stanisławów, Tarnopol z informatorem m. stol. Warszawy, województwa krakowskiego, łódzkiego, poznańskiego i śląskiego. Rocznik 1935/1936*, Lwów 1935/1936, s. 113 (Dział I: „Schematyzm m. Lwowa i woj. lwowskiego. Dobromil”).

²⁰ MOD, Akta osobowe Władysława Homana, Zeszyt ewidencyjny Władysława Homana, k. 4; Relacja ustna syna – Zbigniewa Homana, udzielona autorce, 13 IV 2020 r. (zbiory Anny Muszkiewicz).

²¹ D. Brożyniak, T. Pstrąg, *Dobromil – miasteczko symboliczne i typowe dla Kresów*, 18 XI 2018, <https://wnet.fm/kurier/dobromil-miasteczko-symboliczne-i-typowe-dla-kresow-dariusz-brozyniak-tadeusz-pstrag-slaski-kurier-wnet-53-2018/> (dostęp 14 III 2022 r.); T. Pstrąg, *Dobromil w okresie od 26 października 1939 r. do 21 czerwca 1941 r.*, „Głos znad Sanu” 2012, nr 21, s. 4.

W nocy z 20 na 21 kwietnia 1940 r. Władysław Homan został zatrzymany przez NKWD, aczkolwiek oficjalny nakaz aresztowania wystawiono dopiero 23 kwietnia 1940 r. W decyzji o aresztowaniu stwierdzono, że powodem zatrzymania była przynależność do „kontrewolucyjnej polskiej powstańczej organizacji ZWZ”²². Po aresztowaniu Władysław został osadzony w więzieniu w Drohobyczu. Jego pierwsze przesłuchanie odbyło się niecały miesiąc po aresztowaniu – 11 maja 1940 r. Władysław, jak wielu innych podejrzanych, w tym czasie był bity i zmuszany do składania zeznań, które sugerował mu oficer NKWD. W trakcie przesłuchań przyznał się do członkostwa, jednakże nie w ZWZ, tylko w „kontrewolucyjnej polskiej powstańczej organizacji w m. Dobromil, która przygotowywała powstanie przeciwko radzieckiej władzy”²³. Stwierdził również, że został zwerbowany przez urzędnika pocztowego Bolesława Bara, którego poprosił, by „na żadną listę go nie wpisywał, ale w chwili, gdy potrzebna będzie jego pomoc, spełni wszystkie nałożone na niego obowiązki”²⁴. Do niczego więcej Władysław się już nie przyznał, podkreślając, że od początku nie interesował się działalnością organizacji, gdyż planował wyjazd do Niemiec, a więc nie otrzymywał żadnych zadań oraz nie spotkał się już więcej z Barom. Nie wiedział również – jak kilkakrotnie zaznaczył – gdzie organizacja przechowywała broń ani nie wymienił nazwisk innych członków. Zapewniał przesłuchującego go oficera NKWD, że Bar przy werbunku mówił, iż „członków organizacji w m. Dobromil jest wielu, lecz nazwisk mi nie wymieniał, a ja nie pytałem go”²⁵. W rezultacie oficer NKWD zarzucił Władysławowi, że zataił „przed śledztwem” osoby, które znał „jako członków kontrewolucyjnej polskiej powstańczej organizacji, oraz swoją działalność w organizacji”²⁶.

Rozprawa sądowa odbyła się 27 lipca 1940 r. W jej trakcie oskarżony nie przyznał się do zarzucanej mu działalności w organizacji podziemnej i zaznaczył, że został zmuszony do podpisania wcześniejszych zeznań. W tej sytuacji proces zawieszono, a śledztwo dotyczące Homana skierowano do „prokuratora obwodu celem przyłączenia jej do sprawy Bara, by obie sprawy wspólnie rozpatrzyć oraz celem sprawdzenia okoliczności, których oskarżony w sądzie się wypiera”²⁷. Władysław w tym czasie nadal pozostawał w więzieniu w Drohobyczu.

Ostateczną decyzję w jego sprawie podjęto 4 października 1940 r. Oskarżono go z art. 126 i 127 Kodeksu postępowania karnego USRS i zarzucono mu, że „wiedział o istnieniu kontrewolucyjnej organizacji, do której przyłączenie się proponował mu Bar, o czym [...] nie zawiadomił odpowiednich organów władz radzieckich, a wręcz przeciwnie, próbował tego uniknąć”²⁸. Siedemnastego maja 1941 r. na mocy orzeczenia Kolegium Specjalnego przy Ludowym Komisarzu Spraw Wewnętrznych ZSRS Władysław Homan został uznany za „element społecznie niebezpieczny” i skazano go na pięcioletni pobyt w obozie penitencjarnym²⁹.

²² Derżawnyj archiw Lwiwśkoji obłasti (dalej DALO), P-3258/1, Decyzja o aresztowaniu Władysława Homana, 23 IV 1940 r., k. 2.

²³ DALO, P-3258/1, Protokół przesłuchania Władysława Homana, 11 V 1940 r., k. 10.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, k. 6.

²⁶ *Ibidem*, k. 11.

²⁷ DALO, P-3258/1, Protokół posiedzenia sądu obwodu Drohobycz, 27 VII 1940 r., k. 39–40.

²⁸ *Ibidem*, Decyzja o wniesieniu oskarżenia, 4 X 1940 r., k. 43.

²⁹ *Ibidem*, Wyciąg z protokołu nr 49 Kolegium Specjalnego przy Ludowym Komisarzu Spraw Wewnętrznych ZSRS, b.d., k. 59.

Zdjęcie sygnalityczne Władysława Homana, 1940 r. DALO, P-3258/1/15353

Jeszcze w maju 1941 r. Władysław został wysłany do obozu w Starobielsku, a następnie w Norylsku. Można stwierdzić, że mimo wszystko miał szczęście, gdyż miesiąc później, 22 czerwca 1941 r., wojska niemieckie zaatakowały ZSRS. W tej sytuacji 22/23 czerwca 1941 r. NKWD rozpoczęło mordowanie więźniów, którzy przebywali jeszcze w drohobyckim więzieniu. Większość ofiar prawdopodobnie została zabita strzałem w potylicę. Sowieci wycofali się z Drohobycza 30 czerwca i po ich odejściu mieszkańcy miasta otworzyli więzienie, gdzie odnaleźli zwłoki kilkudziesięciu zamordowanych osób³⁰.

Pobyt w obozie pracy, amnestia oraz służba w PSZ na Zachodzie

Warunki życia w sowieckich obozach pracy były katastrofalne. Więźniowie ciężko pracowali fizycznie, posługując się głównie prymitywnymi narzędziami – łopatami, kilofami, piłami ręcznymi i siekierami. Skazani na dłuższe wyroki – powyżej 5 lat – byli kierowani do najcięższych prac fizycznych. W najgorszych warunkach pracowali więźniowie zesłani do obozów położonych za kołem podbiegunowym, m.in. w rejonie Workuty i Norylska³¹.

³⁰ Szerzej na ten temat zob.: B. Musiał, *Rozstrzelać elementy kontrrewolucyjne! Brutalizacja wojny niemiecko-sowieckiej latem 1941 roku*, Warszawa 2001; *Drogi śmierci. Ewakuacja więźniów sowieckich z Kresów Wschodnich II Rzeczypospolitej w czerwcu i lipcu 1941*, wybór i oprac. K. Popiński, A. Kukurin, A. Gurjanow, Warszawa 1995.

³¹ A. Solżenicyn, *Archipelag GULag 1918–1956. Próba dochodzenia literackiego*, t. 3, tłum. J. Pomianowski, Warszawa 2008, s. 7–10.

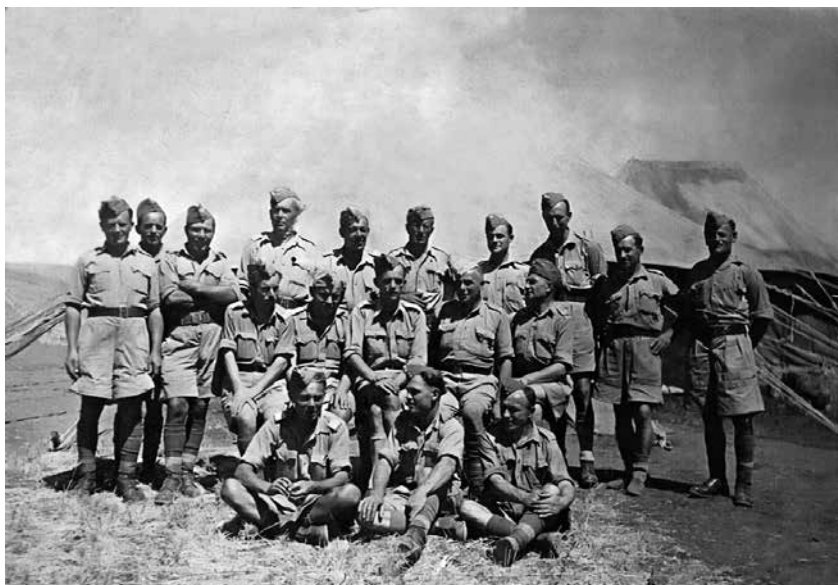
Władysław Homan w obozie w Norylsku znalazł się prawdopodobnie w lipcu 1941 r. Dołączył do byłych polskich żołnierzy zajmujących się budową kopalni oraz przetwórnicy miedzi i niklu. Wykonywali oni ciężkie prace fizyczne w klimacie arktycznym. Ogniomistrz Hilary Węglowski i plut. Leon Wagner tak wspominali pracę w Norylsku: „Pracowaliśmy przy kopaniu dróg, [...] po 12 godzin dziennie i na zmiany, taki sam czas w nocy”; „pracowałem bez żadnego wynagrodzenia, głodny, do 20 godzin na dobę przy temperaturze 45 stopni poniżej zera”. Racja żywnościowa zależała od tego, czy więźniów pracował wydajnie. Na przykład załadowanie, przewiezienie i rozładowanie 25 taczek piasku pozwalało uzyskać najwyższą rację – 300 g chleba i 300 g zupy ze śledzi. Więźniów słabszych fizycznie, którzy nie byli w stanie wypracować dziennej normy, surowo karano – bito oraz ograniczano i tak niskie przydziały żywnościowe. Opisując zakwaterowanie więźniów, plut. Aleksander Skarzyński zeznawał: „Podczas robót mieszkaliśmy w wilgotnych, zapluskwionych barakach, bez światła, bez pościeli, bez specjalnych ubrań”. Tragiczne warunki bytowe oraz związane z nimi epidemie (m.in. czerwoni) powodowały, że śmiertelność wśród więźniów była bardzo wysoka³².

Władysław przebywał w Norylsku około dwóch–trzech miesięcy – od czerwca/lipca do września 1941 r. Dwunastego sierpnia 1941 r. – w wyniku postanowień układu Sikorski–Majski – Prezydium Rady Najwyższej ZSRS ogłosiło dekret o tzw. amnestii dla obywateli polskich przebywających w więzieniach i obozach sowieckich. W jej wyniku został uwolniony m.in. także Władysław, który po opuszczeniu obozu w Norylsku udał się do powstających Polskich Sił Zbrojnych w ZSRS. Dotarcie byłych więźniów obozów pracy – wycieńczonych psychicznie i fizycznie – do armii polskiej nie zawsze było łatwe. Wielu z nich nie mogło znaleźć punktów rekrutacyjnych. Podróżowali więc przez wiele tygodni, w trakcie których aby przeżyć, musieli podejmować pracę w kołchozach – w zamian za żywność³³.

Trudno określić, jak wyglądała droga Władysława do armii polskiej, gdyż nie ma na ten temat żadnej dokumentacji. Wiadomo jednak, że w marcu 1942 r. wstąpił do 27. pp wchodzącego w skład 10. Dywizji Piechoty. Pułk zaczęto formować w styczniu 1942 r. w miejscowości Ługowaja w Kazachstanie. Od stycznia do marca 1942 r. do pułku przyjęto 51 oficerów i 838 szeregowych. Pod koniec marca 27. pp został ewakuowany z ZSRS drogą morską przez Krasnowodzk do Pahlevi w Iranie, a następnie – pod koniec kwietnia 1942 r. – do Palestyny. W maju 1942 r. w Palestynie pułk został rozwiązany

³² Hoover Institution Library and Archives (dalej HILA), 800/1/0/-/48, Dokumenty Władysława Andersa, Świadcstwo Franciszka Łobosa dotyczące wydarzeń od 2 X 1940 r. do 22 II 1942 r., k. 1742; *ibidem*, Świadcstwo Aleksandra Skarzyńskiego dotyczące wydarzeń z lat 1939–1943, k. 1537; HILA, 800/1/0/-/46, Dokumenty Władysława Andersa, Świadcstwo Józefa Witzaka dotyczące wydarzeń od 28 IX 1940 r. do 1 IX 1941 r., k. 00397; *ibidem*, Świadcstwo Leona Wagnera dotyczące wydarzeń od 1 IX 1939 r. do II 1942 r., k. 00294; HILA, 800/1/0/-/47, Dokumenty Władysława Andersa, Świadcstwo Hilarego Węglowskiego z dnia 11 II 1943 r. dotyczące wydarzeń od 27 I 1940 r. do 11 II 1943 r., k. 1268; *Łagieria dla wojennoplennych NKWD-MWD SSSR 1939–1956. Sprawoznik*, red. M.M. Zagorulko, S.G. Sidorow, J.M. Cunajewa, Wołgograd 2013, s. 332.

³³ HILA, 800/1/0/-/46, Dokumenty Władysława Andersa, Świadcstwo Leona Wagnera dotyczące wydarzeń od 1 IX 1939 r. do II 1942 r., k. 00294; HILA, 800/1/0/-/47, Dokumenty Władysława Andersa, Świadcstwo Hilarego Węglowskiego z dnia 11 II 1943 r. dotyczące wydarzeń od 27 I 1940 r. do 11 II 1943 r., k. 1268; HILA, 800/1/0/-/48, Dokumenty Władysława Andersa, Świadcstwo Franciszka Łobosa dotyczące wydarzeń od 2 X 1940 r. do 22 II 1942 r., k. 1742.

Władysław Homan (pierwszy z lewej) ze swoim oddziałem w Palestynie, 1942–1943. Zbiory Zbigniewa Homana

i sformowano z niego oraz z 25. i 26. pp II Brygadę Strzelców Karpackich³⁴. Władysław ponownie stanął przed komisją poborową i został przyjęty do 6., a potem do 5. Batalionu Strzelców Karpackich³⁵.

Bezpośrednio po podjęciu służby skierowano go do pracy w rusznikarni, a dopiero potem do służby frontowej. W listopadzie 1942 r. otrzymał pierwszą opinię, w której dowódca stwierdził, że był mu on „bliżej nieznanym”, gdyż dość krótko służył w jego kompanii. W kolejnych ocenach zawarto już więcej pozytywnych informacji na temat Władysława. Na przykład, gdy ukończył kurs mechanika pojazdów motorowych, w lipcu 1943 r. napisano o nim, że był „zdyscyplinowany, lojalny, koleżeński, do pracy bardzo chętny, dobry pomocnik mechanika”. W kolejnych opiniach wystawianych w grudniu 1944 r., czerwcu 1945 r. oraz w styczniu, czerwcu i grudniu 1946 r. również podkreślano, że był zdyscyplinowany, dobrze wyszkolony, lojalny, sumienny i pracowity. Ogólnie oceniano go jako bardzo dobrego żołnierza³⁶.

W okresie kampanii włoskiej trwającej od lipca 1943 r. do maja 1945 r. Władysław walczył w szeregach 2. Korpusu Polskiego, przerzuconego w grudniu 1943 r. z północnej Afryki na front włoski. Razem ze swoim oddziałem brał czynny udział m.in. w bitwach o Monte Cassino i Ankonę. Za swoje zasługi w 2. KP otrzymał odznaczenia polskie:

³⁴ Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego (dalej IPMS), R.776/A, Rozkazy dzienne 5. Batalionu Strzelców Karpackich, Rozkaz nr 43 z 4 VII 1942 r., b.p.; Z. Wawer, *Znów w polskim mundurze. Armia Polska w ZSRR sierpień 1941 – marzec 1942*, Warszawa 2001, s. 263–267; *Piechota polska 1939–1945. Materiały uzupełniające do „Księgi chwały piechoty”*, wyd. w Warszawie, w 1939 r., z. 14, red. H. Barański, T. Kryśka-Karski, London 1973, s. 55–59.

³⁵ MOD, Akta osobowe Władysława Homana, Zeszyt ewidencyjny Władysława Homana, k. 5.

³⁶ *Ibidem*, k. 14–16.

W drodze do Anglii po zakończeniu wojny. Władysław Homan stoi czwarty z prawej, wrzesień 1946 r. Zbiory Zbigniewa Homana

Krzyż Pamiątkowy Monte Cassino (nr 5395)³⁷, Medal Wojska po raz pierwszy³⁸ i po raz drugi³⁹, a także brytyjskie: Gwiazdę za Wojnę 1939–1945, Gwiazdę Italii⁴⁰, Medal Obrony⁴¹. We wrześniu 1944 r. awansował na starszego strzelca, a w maju 1946 r. na kaprala⁴².

Po zakończeniu działań wojennych, w lutym 1946 r., 5. Batalion Strzelców Karpaczkich, w którym służył Władysław, ochraniał obiekty wojskowe w prowincji Bari we Włoszech⁴³. Kilka miesięcy później tę jednostkę przerzucono do Wielkiej Brytanii. Homan pozostawał w szeregach PSZ na Zachodzie do 12 grudnia 1946 r.⁴⁴ Podobnie jak inni polscy żołnierze stanął przed dylematem – wracać do kraju czy zostać na emigracji. Podjęcie tej decyzji było bardzo trudne, gdyż po zakończeniu wojny władzę w Polsce przejął Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej, kontrolowany przez ZSRS. W tej sytuacji wielu żołnierzy 2. KP w obawie przed represjami nie zdecydowało się na repatria-

³⁷ Legitymacja nr 5395 upoważniająca Władysława Homana do noszenia Krzyża Pamiątkowego Monte Cassino, 15 II 1945 r. (zbiory Piotra Homana); IPMS, A.XII.85/214, Referat Odznaczeń Gabinetu Naczelnego Wodza, b.p.

³⁸ IPMS, R.1131, Rozkaz personalny nr 165 o nadaniu Medalu Wojska po raz pierwszy, 16 IV 1946 r., k. 165.

³⁹ IPMS, R.1136, Rozkaz personalny nr 11 o nadaniu Medalu Wojska po raz drugi, 30 X 1947 r., s. 6.

⁴⁰ Zaświadczenie uprawniające Władysława Homana do noszenia Gwiazdy za Wojnę 1939–1945 i Gwiazdy Italii, 1 VI 1946 r. (zbiory Piotra Homana).

⁴¹ MOD, Akta osobowe Władysława Homana, Podsumowanie służby wojskowej sporządzone przez Ministerstwo Obrony Zjednoczonego Królestwa z 24 XI 1983 r.

⁴² *Ibidem*, Zeszyt ewidencyjny Władysława Homana, k. 5–6.

⁴³ J. Żak, *Nie walczyli dla siebie. Powojenna odyseja 2. Korpusu Polskiego*, Warszawa 2014, s. 143–145.

⁴⁴ Zaświadczenie nr 89159 o zakończeniu przez Władysława Homana służby w Polskich Siłach Zbrojnych pod dowództwem brytyjskim, 29 XI 1948 r. (zbiory Piotra Homana).

**Władysław Homan (pierwszy z lewej) z kolegami z wojska, lata 1944–1946.
Zbiory Zbigniewa Homana**

cję i wstąpiło do Polskiego Korpusu Przystosowania i Rozmieszczenia – organizacji utworzonej przez Brytyjczyków, której zadaniem było ułatwienie byłym żołnierzom PSZ przystosowanie się do życia na emigracji⁴⁵.

Losy powojenne i powrót do kraju

Władysław Homan w pierwszej połowie 1946 r. nie podjął jeszcze decyzji, czy wrócić do kraju, gdyż w maju i we wrześniu – za pośrednictwem Polskiego Czerwonego Krzyża – poszukiwał swoich najbliższych – żony i dzieci⁴⁶. Wysłał również list do sąsiadów w Dobromilu, aby uzyskać jakieś bliższe informacje na ich temat. Listonosz zorientował się, że list został wysłany z Zachodu przez Władysława i dostarczył go jego żonie Michalinie. W odpowiedzi przesłała ona mężowi swoje zdjęcie z dziećmi wraz z wiadomością: „Ocaleliśmy”. Należy jednak podkreślić, że rodzina Władysława nadal mieszkała w Dobromilu, który znalazł się już wówczas w granicach

⁴⁵ J.A. Radomski, *Demobilizacja Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w latach 1945–1951*, Kraków 2009, s. 100–105.

⁴⁶ *Gdzie jesteś?*, „Dwutygodnik Centrali Poszukiwań Polskiego Czerwonego Krzyża” (dodatek do dwutygodnika ilustrowanego „Parada”) 1946, nr 5 i 7, s. 2; Archiwum Państwowe w Poznaniu, 53/1207/0/10/280, Polski Czerwony Krzyż – Zarząd Wojewódzki w Poznaniu (1945–1946), Spis osób zamieszkałych ostatnio na terenie powiatów i województw: Landwarów, Lida, Litwa Kowieńska, Lwów, Luck, Równe, Mołodeczno, Nowa Wilejka, Nowogródek, Nowe Świąciany, Olkieniki, poszukiwanych przez rodziny, 17 IX 1946 r., s. 52.

**Władysław Homan, Braintree, Essex, Anglia, 1946–1947.
Zbiory Anny Muszkiewicz**

ZSRS. W tej sytuacji stanął on przed trudnym wyborem – wracać do domu w Związku Sowieckim czy zostać na emigracji. Jego dotychczasowe doświadczenia – aresztowanie przez NKWD oraz pobyt w obozie pracy – wpłynęły na ostateczną decyzję. W obawie przed kolejnymi represjami Władysław postanowił pozostać na emigracji⁴⁷ i 13 grudnia 1946 r. wstąpił do PKPiR⁴⁸. Przebywał w obozie Gosfield na terenie nieistniejącej już bazy wojskowej RAF w Essex, około 70 km na północny wschód od centrum Londynu⁴⁹.

⁴⁷ W okresie powojennym do Władysława Homana docierały wiadomości o represjach wobec kolegów z wojska, którzy zdecydowali się na powrót do ZSRS (relacja ustna syna – Zbigniewa Homana, udzielona autorce, 13 IV 2020 r. [zbiory Anny Muszkiewicz]). Szerzej na ten temat zob. *Spod Monte Cassino na Sybir. Deportacja byłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie z Białorusi, Litwy i Ukrainy w 1951 roku*, oprac. P. Romaniuk, Warszawa 1998.

⁴⁸ Odpis umowy służby w wojsku stałym w PKPiR, 13 XII 1946 r. (zbiory Piotra Homana).

⁴⁹ Karta rejestracyjna Władysława Homana, przebywającego pod adresem: „2nd Carp Inf Bgd HQ, Gosfield Camp, Essex” (zbiory Piotra Homana).

Na początku jeszcze wierzył, że uda mu się połączyć z rodziną. Starał się sprowadzić żonę i dzieci do Wielkiej Brytanii, by następnie wraz z nimi wyemigrować do Australii lub Kanady⁵⁰. Jego nadzieje jednak się nie spełniły, gdyż opuszczenie ZSRS w tym okresie było w zasadzie niemożliwe. Ostatecznie Władysław pozostał w Zjednoczonym Królestwie. Po opuszczeniu PKPiR brytyjskie Ministerstwo Pracy i Służby Narodowej skierowało go do pracy w przedsiębiorstwie hodowli roślin ozdobnych „Thomas Rochford and Sons” w miejscowości Broxbourne, położonej na północ od Londynu⁵¹. Pracował tam jako pomocnik ogrodnika. Za zarobione pieniądze kupował rulony różnych tkanin i wysyłał żonie. Michalina była krawcową, ale pracowała tylko dorywczo, sprzedawała więc te tkaniny i dzięki temu uzyskiwała dodatkowe dochody. Wspomniane środki finansowe znacznie pomogły młodszym dzieciom w uzyskaniu wykształcenia⁵².

Po śmierci Stalina władze PRL w drugiej połowie lat pięćdziesiątych (1956) złagodziły politykę represji, m.in. ogłosiły amnestię dla więźniów politycznych, w tym również dla prześladowanych dotąd byłych żołnierzy PSZ na Zachodzie⁵³. W tym okresie miała również miejsce druga fala repatriacji ludności polskiej z ZSRS, a mianowicie Polaków, którzy przed wojną mieszkali na Kresach Wschodnich. Dzięki niej w 1958 r. Michalina wraz ze starszą córką oraz synem opuścili ZSRS i osiedlili się w Przemyślu – 40 km od rodzinnego Dobromila⁵⁴. Zmiany polityczne oraz przeprowadzka najbliższych do kraju nie miały wpływu na postawę Władysława, który podtrzymał swoją decyzję o pozostaniu na Zachodzie. Nadal pracował w charakterze ogrodnika we wspomnianym przedsiębiorstwie hodowli roślin ozdobnych. W sierpniu 1977 r. złożył podanie o przyznanie mu brytyjskiego obywatelstwa, które otrzymał 4 lipca 1980 r.⁵⁵

Po uzyskaniu obywatelstwa brytyjskiego wyrobił sobie paszport i podjął starania o wyjazd do Polski. Wizę uprawniającą do wjazdu na teren PRL otrzymał w czerwcu 1981 r. Trzeciego lipca 1981 r. przekroczył granicę RFN i NRD w Marienbornie, a następnie wjechał do kraju. Po przekroczeniu granicy udał się do brata mieszkającego w Drawsku Pomorskim⁵⁶. Tam spotkał się również z żoną i synem, których nie widział

⁵⁰ MOD, Akta osobowe Władysława Homana, Kwestionariusz osobisty Władysława Homana, 4 XII 1946 r., k. 4.

⁵¹ Na temat przedsiębiorstwa zob. M. Allan, *Tom's Weeds. The Story of Rochfords and their House Plants*, London 1970.

⁵² MOD, Akta osobowe Władysława Homana, Dowód osobisty obcokrajowca, 20 VIII 1947 r., k. 1; Relacja ustna syna – Zbigniewa Homana, udzielona autorce, 1 VIII 2020 r. (zbiory Anny Muszkiewicz).

⁵³ Szerzej na ten temat zob. J. Eisler *Jakim państwem była PRL w latach 1956–1976?*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2006, nr 2, s. 11–23.

⁵⁴ Karta repatriacyjna Michaliny Homan (nr 017083) z 1958 r., s. 1–3 (zbiory Piotra Homana).

⁵⁵ National Archives, HO 409/32, Wpis indeksowy świadectwa naturalizacji nr 31475. Naturalizacja: indeks nazwisk 1980, k. 77.

⁵⁶ Brytyjski paszport zagraniczny Władysława Homana (nr P106588C), s. 6–7 (zbiory Piotra Homana). 10 II 1940 r. rodzinę Kazimierza Homana (brata Władysława) deportowano do Timirki (pow. tarski, obwód omski). W czerwcu 1946 r. powrócił do Polski i osiedlił się w Drawsku Pomorskim. Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu Oddział w Rzeszowie, S 38.2002.Zk. Akta śledztwa, Protokół przesłuchania świadka Gustawa Homana, 20 I 1995 r., k. 119–124; *ibidem*, Protokół przesłuchania świadka Władysławy Komór z d. Homan, 4 IX 1997 r., k. 206–211.

od 41 lat. W trakcie krótkiego pobytu w Polsce podjął ostateczną decyzję o powrocie do ojczyzny. Szóstego sierpnia 1982 r. pożegnał kolegów z pracy w Wielkiej Brytanii i trzy dni później wylądował w Warszawie. Zamieszkał w Przemysłu z żoną i synem oraz jednym z wnuków. Niestety, niedługo cieszył się życiem z najbliższymi – zmarł dwa i pół miesiąca po powrocie – 25 października 1982 r.⁵⁷ Został pochowany na cmentarzu w Przemysłu.

Zakończenie

Losy wojenne i powojenne Władysława Homana były podobne do życiowych ścieżek wielu innych żołnierzy PSZ na Zachodzie. Z poświęceniem walczyli o wolność Rzeczypospolitej – niektórzy zarówno w latach 1918–1921, jak i w okresie II wojny światowej – a po zakończeniu działań zbrojnych nie mogli wrócić do kraju i do najbliższych. Zwłaszcza żołnierze 2. KP, którzy mieli za sobą doświadczenia sowieckich więzień i obozów pracy, obawiali się kolejnych represji i rezygnowali z powrotu nawet wtedy, gdy w ojczyźnie czekały na nich żony i małe dzieci. Decydowali się na pozostanie na emigracji, mimo że ich rodziny często nie miały środków do życia. Tego rodzaju sytuacje wydatnie ukazują tragedię zwykłego człowieka podczas zawirowań wojennych – człowieka, który przecież nie miał wpływu na sytuację polityczną, ale z jej powodu musiał dokonywać „niemożliwych wyborów”.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Poznaniu

Polski Czerwony Krzyż – Zarząd Wojewódzki w Poznaniu (1945–1946): 53/1207/0/10/280.
Centralny derżawnyj historycznyj archiw Ukrainy, m. Lwów (Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie)

Rzymskokatolicki Konsystorz Metropolitalny, m. Lwów: 618/2/2761; 618/2/3638; 618/2/3639.

Derżawnyj archiw Lwiwśkoji obłasti (Archiwum Państwowe Obwodu Lwowskiego)

Wydział Śledczy NKWD w Obwodzie Lwowskim: P-3258/1.

Hoover Institution Library and Archives (Archiwum Instytutu Hoovera w Stanford)

Dokumenty Władysława Andersa: 800/1/0/-/46; 800/1/0/-/47; 800/1/0/-/48.

Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu
Oddział w Rzeszowie: S 38.2002.Zk.

Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie

Rozkazy dzienne 5. Batalionu Strzelców Karpackich: R.776/A.

Rozkazy personalne: R.1131; R.1136.

Sztab Naczelny Wodza i Ministerstwo Spraw Wojskowych/Ministerstwo Obrony Narodowej: A.XII.85/214.

Ministry of Defence (Ministerstwo Obrony Zjednoczonego Królestwa w Ruislip)

Akta osobowe Władysława Homana (bez sygnatury).

⁵⁷ Odpis skrócony aktu zgonu Władysława Homana wystawiony przez Urząd Stanu Cywilnego w Przemysłu, 19 XI 1982 r. (zbiory Piotra Homana).

National Archives (Archiwa Narodowe Zjednoczonego Królestwa w Kew)

Naturalizacja: indeks nazwisk 1980: HO 409/32.

Źródła publikowane

Księga adresowa Małopolski. Lwów, Stanisławów, Tarnopol z informatorem m. stol. Warszawy, województwa krakowskiego, łódzkiego, poznańskiego i śląskiego. Rocznik 1935/1936, Lwów 1935/1936.

Mały rocznik statystyczny. R. 10: 1939, Warszawa 1939.

Zbiory Anny Muszkiewicz

Relacje ustne Zbigniewa Homana, 13 IV 2020 r.; 1 VIII 2020 r.

Zbiory Piotra Homana

Dokumentacja osobista Władysława Homana.

Wspomnienia

Abramowicz M., *Droga mojego życia*, Wrocław 2016.

Brożyniak D., Pstrąg T., *Dobromil – miasteczko symboliczne i typowe dla Kresów*, 18 XI 2018, <https://wnet.fm/kurier/dobromil-miasteczko-symboliczne-i-typowe-dla-kresow-dariusz-brozyniak-tadeusz-pstrag-slaski-kurier-wnet-53-2018/> (dostęp 14 III 2022 r.).

Burakowski J., *Ułan i historia. Bardzo długi cień generała Władysława Andersa*, Sierpc 2013.

Goliszewski B., *Bronisława Goliszewskiego pamiątnik znaleziony na strychu. Od Krzemieńca przez Londyn do Sopotu 1939–1950–1978*, red. i oprac. P.J. Wojtacka, Londyn–Lublin 2014.

Górski W., *Żołnierskim szlakiem przez Tobruk i Monte Cassino*, Szczecin 2013.

Józekowski A.P., *Znowu się naraziłem. Wspomnienia cichociemnego*, Warszawa 2014.

Pstrąg T., *Dobromil w okresie od 26 października 1939 r. do 21 czerwca 1941 r.*, „Głos znad Sanu” 2012, nr 21.

Slusarz F., *Przez Kazachstan do Argentyny. Wspomnienia żołnierza 2. Korpusu*, Warszawa 2015.

Woźniak J., *Droga do wolnej Polski*, Wrocław 2011.

Opracowania

Allan M., *Tom's Weeds. The Story of Rochfords and their House Plants*, London 1970.

Dolata E., *Dzieciństwo galicyjskie na początku XX wieku w świetle chłopskiej literatury pamiątnikarskiej*, „Przegląd Pedagogiczny” 2012, nr 1.

Drogi śmierci. Ewakuacja więźniów sowieckich z Kresów Wschodnich II Rzeczypospolitej w czerwcu i lipcu 1941, wybór i oprac. K. Popiński, A. Kokurin, A. Gurjanow, Warszawa 1995.

Eisler J., *Jakim państwem była PRL w latach 1956–1976?*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2006, nr 2, s. 11–23.

Gdzie jesteś?, „Dwutygodnik Centrali Poszukiwań Polskiego Czerwonego Krzyża” (dodatek do dwutygodnika ilustrowanego „Parada”) 1946, nr 5.

Gdzie jesteś?, „Dwutygodnik Centrali Poszukiwań Polskiego Czerwonego Krzyża” (dodatek do dwutygodnika ilustrowanego „Parada”) 1946, nr 7.

Łagieria dla wojennoplennych NKWD-MWD SSSR 1939–1956. Sprawocznik, red. M.M. Zagorulko, S.G. Sidorow, J.M. Cunajewa, Wołgograd 2013.

- Musiał B., *Rozstrzelać elementy kontrrewolucyjne! Brutalizacja wojny niemiecko-sowieckiej latem 1941 roku*, Warszawa 2001.
- Niemiec J., *Zakład naukowo-wychowawczy Ojców Jezuitów w Chyrowie 1886–1939*, Rzeszów–Kraków 1998.
- Piechota polska 1939–1945. Materiały uzupełniające do „Księgi chwały piechoty”*, wyd. w Warszawie, w 1939 r., z. 14, red. H. Barański, T. Kryśka-Karski, London 1973.
- Radomski J.A., *Demobilizacja Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w latach 1945–1951*, Kraków 2009.
- Sołżenicyn A., *Archipelag GUŁag 1918–1956. Próba dochodzenia literackiego*, t. 3, tłum. J. Pomianowski, Warszawa 2008.
- Spod Monte Cassino na Sybir. Deportacja byłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie z Białorusi, Litwy i Ukrainy w 1951 roku*, oprac. P. Romaniuk, Warszawa 1998.
- Wawer Z., *Znów w polskim mundurze. Armia Polska w ZSRR sierpień 1941 – marzec 1942*, Warszawa 2001.
- Żak J., *Nie walczyli dla siebie. Powojenna odyseja 2. Korpusu Polskiego*, Warszawa 2014.

STRESZCZENIE

Losy Władysława Homana odzwierciedlają tragedię jednostki spowodowaną wojną oraz sytuacją polityczną po jej zakończeniu. Władysław, jak wielu Polaków mieszkających na Kresach Wschodnich, znalazł się w 1939 r. pod okupacją sowiecką, a następnie został aresztowany i zesłany do łagru. Po ogłoszeniu amnestii w 1941 r. zgłosił się do Polskich Sił Zbrojnych w ZSRS. W latach 1943–1945 służył w 2. Korpusie Polskim, w którego szeregach brał udział w kampanii włoskiej. Po zakończeniu działań wojennych i rozwiązaniu PSZ na Zachodzie zamieszkał w Wielkiej Brytanii. Obawiając się represji – najpierw ze strony władz ZSRS, a później PRL – nie wrócił do ojczyzny, a jego wysiłki nakierowane na sprowadzenie do siebie żony i dzieci zakończyły się niepowodzeniem. Pozostał na emigracji aż do 1982 r., kiedy – niestety na kilka miesięcy przed śmiercią – ostatecznie zdecydował się na powrót do rodziny.

Słowa kluczowe: Władysław Homan, NKWD, obozy sowieckie, 2. Korpus Polski, PSZ na Zachodzie, mikrohistoria.

ABSTRACT

The fate of Władysław Homan reflects the tragedy of an individual caused by war and the political situation after its end. Władysław, like many Poles living in the Eastern Borderlands, found himself under Soviet occupation in 1939, and was subsequently arrested and sent to a gulag. After the amnesty declared in 1941, he reported to the Polish Armed Forces (PSZ) in the USSR. From 1943 to 1945, he served in the 2nd Polish Corps, in whose ranks he took part in the Italian campaign. After the end of hostilities and the dissolution of the PSZ in the West, he settled in Great Britain. Fearing reprisals, first from the authorities of the USSR and later those of the Polish People's Republic, he did not return to his homeland, and his efforts directed at bringing his wife and children to live with him were unsuccessful. He remained in exile until 1982, when – unfortunately only a few months before his death – he finally made the decision to return to his family.

Key words: Władysław Homan, NKVD, Soviet camps, II Polish Corps, PSZ in the West (Polskie Siły Zbrojne – Polish Armed Forces), microhistory.